

MÜŞECCER

birlikte az kullanılan (garîb) veya kullanılmayan (nâdir, mehcûr, metrûk) kelimeleri öğrenme kolaylığı sağlar. Nitekim bu nevi sözlükler daha ziyade bu tür kelimeleri konu edinmiştir (Ebû't-Tayyib el-Lugavî, neşredeninin girişi, s. 18, 43).

Müşeccer sözlük alanında zamanımıza ulaşan ilk eser Gulâmu Sa'leb'in *Kitâbü'l-Müdâhal fi garîbi'l-luğa'sıdır* (*Kitâbü'l-Müdâhalât*). Otuz bölümden meydana gelen kitap, müellifi tarafından *Hallü'l-Müdâhal* ('İlelül-Müdâhal) adıyla şerhedilmiştir. Daha çok hocası Sa'leb'den yaptığı nakillere dayanan ve irticâlen telif edilmiş izlenimi veren eseri Abdülazîz el-Meymenî (bk. bibl.) ve Muhammed Abdülcavâd (Kahire 1956, 1958) neşretmiştir. Gulâmu Sa'leb'i *Şecerü'd-dür* adlı eseriyle öğrencisi Ebû't-Tayyib el-Lugavî izler. Bir mukaddime ile altı bölümden oluşan eserde bölümler "şecere" ile ifade edilir ve her bir şecerede 100 kelime açıklanır, son şecereyse 500 kelime yer alır. Sözlükte şiirlerden seçilmiş 130 şâhid zikredilir. Eseri Muhammed Abdülcavâd, *Şecerü'd-dür fi tedâhuli'l-kelâm bi'l-me'âni'l-muhtelif* adıyla yayımlamıştır (Kahire 1957, 1967, 1968, 1985). Eşterkü'nî'nin *el-Müselî*'i günümüze ulaşan üçüncü eserdir. Gulâmu Sa'leb'in kitabını eksik ve yetersiz görerek kendi kitabını yazdığını belirten müellif eli bölümden oluşan daha hacimli bir telif ortaya koymuştur. Her bölüm şâhid konumundaki şiirlerle başlar ve sona erer. Eser Muhammed Abdülcavâd tarafından neşredilmiştir (Kahire 1377/1957, 1981). Nâşîr bu konuda altı eserin bulunduğunu kaydeder.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "şcr" md.; Ebû't-Tayyib el-Lugavî, *Şecerü'd-dür* (nşr. Muhammed Abdülcavâd), Kahire, ts. (Dârü'l-maârif), neşredeninin girişi, s. 7-53; İbn Ebû'l-İsba', *Tahrîrû't-tahbîr* (nşr. Hifnî M. Şeref), Kahire 1383, s. 308, 314; Süyûtî, *el-Müzhîr fi 'ulûmi'l-luğa ve envâ'ihâ* (nşr. M. Ahmed Câdelmevlâ v.dğr.), Kahire, ts. (Dârü ih-yâi'l-kütübi'l-Arabiyye), I, 454; Brockelmann, *GAL*, I, 309; *Suppl.*, I, 543; Sezgin, *GAS*, III, 155; Mustafa Sâdik er-Râfî, *Târîhu âdâbi'l-'Arab*, Beyrut 1394/1974, I, 194-196; III, 419-420; M. Saîd İsbîr - Bilâl Cüneydî, *eş-Şâmil*, Beyrut 1985, s. 279, 289, 304, 866; Bekrî Şeyh Emîn, *Mütâla'ât fi şî'rî'l-Memlûki ve'l-'Osmanî*, Beyrut 1986, s. 181-184; Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, *Mu'cemü'l-me'âcim*, Beyrut 1407/1987, s. 341-346; Bû Şet-tâ Attâr, *el-Me'âcimü'l-'Arabiyye*, Rabat 1410/1990, s. 108; Ahmed Matlûb, *Mu'cemü'l-mustalahâtî'l-belâğîyye ve tetavvürühâ*, Beyrut 1996, s. 352-353, 375; Abdülazîz el-Meymenî, "Ebû 'Ömer ez-Zâhid", *MMİAdm.*, IX/8 (1929), s. 449-460; IX/9 (1929), s. 532-544; IX/10 (1929), s. 601-616; G. C. Anawati, "Textes arabes anciens", *MIDEO*, XVII (1986), s. 138.

İSMAİL DURMUŞ

MÜŞETTÂ

(bk. KASRÜ'L-MÜŞETTÂ).

MÜŞİR

(bk. REDDÂDE).

MÜŞİR

(مشير)

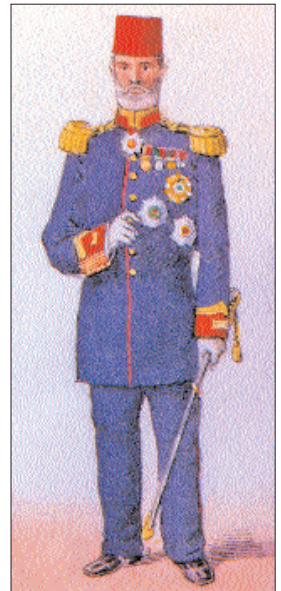
Osmanlılar'da bir unvan
ve askerî rütbe.

Arapça'da "işaret eden, yol gösteren, nasihat ve emirler veren" anlamındaki **müşir** kelimesi muhtemelen ilk defa Büyük Selçuklular tarafından kullanılmaya başlanmış ve buradan Osmanlılar'a vezir elkabında onun vasıflarına işaret eden bir sıfat olarak girmiştir. Nitekim vezirin veya yüksek rütbeli bir devlet memurunun elkâbı içinde ("düstûr-ı mükerrerem, müşir-i mufahham, nizâmü'l-âlem, müdebbir-i umûrû'l-cumhûr...") bu kelimeye rastlanır. Benzeri şekilde Memlûk Sultanlığı'nda da vezirlerin sıfatları arasında (müşir-i devlet, müşir-i saltanat) yer alır. Feridun Bey'in *Münşeâtü's-selâtin* adlı eserinde Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa'yı Dîvân-ı Hümâyûn'a müşir ve sipehsâlâr tayin ettiğini, halkın onu devlet işlerinde müşir olarak bildiğini ifade etmesi dikkat çekicidir. Ancak böyle bir tabirin bu dönemde yaygın kullanıldığını doğrulayan başka bir kaynak yoktur. Müşir, XVII. yüzyılda Osmanlı sadrazamı tarafından Safevî Devleti vezirlerine gönderilen mektuplarda da geçer. XVIII. yüzyılda daha çok eyalet valileri, müstahkem mevki kumandanları veya herhangi bir bölgenin askerî sorumlularını ifade ederken kullanılmıştır ("maiyyet-i müşirlerinde, uhde-i müşirlerinde, tahrîrât-ı müşirlerinden, cânib-i müşirlerine" gibi).

Müşirin sıfat özelliğinden çıkıp askerî bir unvan haline gelişi XIX. yüzyılda gerçekleşti. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra müşir unvanı gerçek bir askerî rütbe haline geldi. Özellikle Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ile bu rütbenin çıkışı arasında bir bağ vardır. Modern anlamda bir askerî rütbe şeklinde 26 Muharrem 1248'de (25 Haziran 1832) teşkil edildiği düşünülen müşirlik rütbesi ilk defa resmen Ahmed Fevzi Paşa'ya verildi. Üst subay olarak bilinen erkânla ümerâ sınıfindaki rütbe sıralaması da yeniden belirlendi ve binbaşı, kaymakam, miralay, mir-livâ, ferik ve müşir şeklinde düzenleme ya-

pıldı. Ahmed Fevzi Paşa'ya bu rütbe verilirken şimdikiye kadar yaptığı hizmetlerle birlikte doğruluk ve dürüstlüğü, kanun ve nizamla bağlılığı, her türlü liyakat ve kabiliyete sahip olmasından dolayı vezirlik rütbesiyle "müşir-i asâkir-i hâssa" unvanı tevcih edildiği ve kendisinin bütün alay, livâ ve ferik rütbeli askerlerinin üzerinde en büyük rütbeli asker sayıldığı belirtilmişti. 1833'te Halil Rifat Paşa'nın Tophane müşiri unvanına sahip olduğu bilinmektedir. 1835'te müşirlik en başta gelen rütbe şeklinde görülmüyordu. Gerçi seraskerlik makamı askerlik mertebelerinin sonuncusu olması itibarıyla serasker de asâkir-i şâhâne müşiri idi.

Çok geçmeden müşirlik rütbesi yüksek mevki sahibi olan mülkiye memurlarına da verildi. Fakat bunların askerler gibi paşa unvanı taşımalarına gerek görülmeyip müşirlik rütbesinin sivil bir unvan olarak kullanılacağı belirtiliyordu. Paşa unvanına sahip olmayan müşir rütbeli mülkiye memurları Osmanlı bürokrasisinde yer almaya başladı. Nitekim ihtiyaç ortaya çıktıkça yeni müşirlikler de kuruldu. Bazan bir bölge muhafızlığına bazı yerlerin eklenmesiyle bir eyalet teşkil edilerek buraya bir müşir tayin edilirdi. Bunların görevleri arasında eyalet, livâ, kaza ve köylerde âşârın müzayede ve ihalesini maiyetindeki defterdar aracılığıyla yaptırma, bir kısım gümrük vergisini mahallerindeki isteklilerine taahhüt ettirme, eyaletin belirlenen vergisini hazine tarafından gönderilecek tarifelere göre toplama ve bunları özel memurlarıyla hazineye teslim etme başta gelirdi. Bunun yanında müşirler bulundukları bölgelerdeki asayiş ve emniyeti sağlamadan da sorumluydu.

II. Abdülhamid
devrine
ait müşir
kıyafeti
(Osmanlı
Teşkilât
ve Kıyâfet-i
Askeriyyesi,
İÜ Ktp., TY,
nr. 4423)

1865 yılında Meclis-i Hâs âzası tamamen müşir rütbesini haizdi. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye üyelerinden de müşir rütbesinde bulunanlar vardı. Zaptiye müşiri ve Hassa Ordusu müşirinden başka orduların başındaki kumandanlar müşir rütbesindendi. Kaptan-ı deryâ ile Tophane nâzırı da müşirler arasında yer alıyordu. 1866 yılı devlet salnâmesine göre Ticaret ve Nâfia nâzırı ile bazı vilâyet valileri (Yanya, Diyarbekir) müşir rütbeli idi. 1870 tarihli devlet salnâmesine bakıldığında askerî rütbeli müşirlerin sayıca çoğunluğu teşkil ettiği görülür. 1875'ten itibaren seraskerlik makamını işgal eden Abdülkerim Nâdir Paşa da müşir rütbeli idi. Vükela içerisinde de Bahriye nâzırı müşir rütbesine sahipti. Ayrıca Harbiye Dairesi reisi, Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî reisi ile yedi ordu kumandanı da müşir rütbeli idi. 1875 tarihli askerî salnâmede müşir rütbeli subayların sayısı on dokuz kişi olarak görülmektedir. II. Abdülhamid döneminde müşirlik rütbesinde yeni bir düzenleme yapıldı. Mâbeyn-i Hümayun müşirliği ve yâver-i ekremlik unvanı ihdas edildi ve bu görev 1878'de Müşir Gazi Osman Paşa'ya verildi. İçlerinde Sadrazam Cevad Paşa, Bahriye nâzırı, sekiz yâver-i ekrem, Serasker Ali Rızâ Paşa ile Hassa Ordusu kumandanı Müşir Rauf Paşa ve Gazi Ahmed Muhtar Paşa olmak üzere müşir rütbeli on dört kişi bulunuyordu. Öte yandan yedi vilâyet valisi de müşir rütbeli idi. Birkaç yıl sonra padişah yâveri, Rumeli fevkalâde komiseri ile Suriye valisi de katılınca müşirlerin sayısı yirmi dörde çıktı. II. Abdülhamid devrinde müşirlik fermânı feriklikten (korgeneral) terfi edenlere özel bir törenle verilir ve müşirlik menşuru da denilen fermanla adı geçen kişilerin üstün özellikleri, meziyetleri sıralanır ve "düstûr-ı mükerrerem, müşir-i mufahham ..." şeklinde elkâb kullanılırdı.

II. Meşrutiyet döneminde rütbelerin tasfiyesi sırasında müşirlerden de tasfiyeye mâruz kalanlar oldu. Bu dönemde müşirlik yeniden düzenlendi. 1909 yılında ordu kumandanlarından dördünün müşir rütbesinde olduğu, âyan âzasından da üç müşirin bulunduğu anlaşılmaktadır. Sadârete getirilen Mahmud Şevket Paşa ile Ahmed İzzet Paşa ve Ali Rızâ Paşa'ya verilen müşirlik rütbesi tamamen geldikleri siyâsî görev icabıdır. 1914'te I. Dünya Savaşı'na girildiği sırada Osmanlı ordusunda yapılan tasfiye sebebiyle müşir rütbesine sahip subay bulunmuyordu.

Millî Mücadele sırasında Batı Cephesi kumandanı İsmet Paşa ile Erkân-ı Harbiy-

ye-i Umûmiyye Reisi Fevzi Paşa'nın meclis başkanlığına gönderdikleri bir telgrafla, aralarında Celâl Bayar, Hamdullah Suphi ve Refik Şevket İnce'nin de bulunduğu altmış sekiz milletvekilinin imzasıyla verilen kanun teklifi ile Sakarya zaferinin ardından 19 Eylül 1921 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya müşirlik rütbesiyle gazi unvanı verildi. Büyük Taarruz zaferinden sonra Fevzi Paşa da (Çakmak) 31 Ağustos 1922 tarihinde müşirlik rütbesine yükseltildi. 4850 sayılı kanuna göre bir orgenerale müşirlik rütbesinin verilebilmesi için savaş sahasında bir başarıyla kendini ispatlaması esası getirildi. Bu sebeple Batı Cephesi kumandanı İsmet Paşa'nın rütbesi birinci ferikliğe yani orgeneralliğe yükseltildiyse de kendisine bir üst rütbe daha verilemedi. Ardından askerî rütbelerin tesbiti sırasında müşir kelimesi "mareşal" olarak değiştirildi. Cumhuriyet tarihinde böylece iki mareşal kaldı. Mareşallik rütbesinin tevcihi kanuna göre Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yetkisi dahilinde idi.

II. Mahmud döneminde müşirlerin kıyafetleri konusunda fazla bir bilgi mevcut değildi. Mahmud Şevket Paşa'nın *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyyesi* adlı eserinde özellikle Meşrutiyet döneminde giydikleri kıyafetleri ayrıntısıyla bulmak mümkündür. 18 Nisan 1909 tarihli askerî kıyafet nizamnâmesine göre müşirler de diğer subaylar gibi haki renkli elbise giyerlerdi. Üniforma serpuş denilen başlık, ceket, setre, düz ve külot pantolon, kaput, pelerin, ayakkabı ve çizmeden ibaretti. Subayların ceketlerinde altı adet parlak düğme olurdu. General ve müşirlerin yakaları 2-3 cm. eninde, 7 cm. boyunda ve kırmızı renkteydi. Müşirlerin apoletlerine gelince iki kalın örme sarı sırma kaytandan 6 cm. genişliğinde beş burma olurdu. Müşirlerin pantolonları da generallere mahsus olan koyu lâcivert renkte idi. Pantolonun iki yanında 4 cm. genişliğinde kırmızı renkli iki zıh (şerit) bulunurdu. Müşirlerin de diğer erkân gibi giydikleri kaput kurşunî renkli idi. Kılıç ise bir şeref sembolü olduğundan her zaman takılırdı.

BİBLİYOGRAFYA :

Müşirlere verilen tâlimat hakkında bk. TSMA, nr. E 1430; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 69; *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Salnâmesi*, sene: 1281, 1286, 1291; *Salnâme-i Askerî*, sene: 1291, 1313; *Salnâme-i Nezâret-i Hâriciyye, def'a-i üla*, sene: 1302; Hakkı, *Osmanlı Ordusunun Ahvâl ve Tensikât-ı Askeriyye*, İstanbul 1325; Lutfî, *Târih*, IV, 23, 64, 78, 140; V, 26, 28, 50; Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyyesi*, İstanbul 1325, II. kısım, 1. fasıl, s. 8-9; *Ordu Emîrnâmesi*, nr. 2, 4 Mart 1330, s. 24; nr. 47, 15 Kânunusânî 1332, s. 239; "Müttekâit Zâbitan için

İhdas Olunan Alâmet-i Fârîka Nizamnâmesi", *Ordu Emîrnâmesi*, nr. 42, 31 Teşrinisânî 1332; *Düstûr*, İkinci tertip, İstanbul 1330, II, 641; III, 430; Tayyib Gökbilgin, "Müşir", *İA*, VIII, 843-847; J. Den, "Mushir", *El²* (İng.), VII, 677-678; "Mars-hal", *EBr.*, XIV, 957-958.

ZEKERİYA TÜRKMEN

MÜŞKİL (المشکل)

Sigasında bulunan kapalılıktan dolayı kendisiyle kastedilen mânanın başka deliller yardımıyla veya derinlemesine düşünme yoluyla anlaşılabilirdiği lafız anlamında usul-i fıkıh terimi.

Sözlükte "karışmak, güçleşmek" anlamındaki işkâl masdarından türeyen müşkil kelimesi, fıkıh usulü terimi olarak "kendisiyle kastedilen mânanın ancak onu kuşatan karîne ve emâreler üzerinde incelemede bulunma ve derinlemesine düşünme yoluyla anlaşılabilirdiği lafız" demektir. Hanefî usulcülerinin nasların yorumuyla ilgili kuralları çerçevesinde yaptıkları lafız tasnifi içerisinde müşkil kapalılık bakımından lafız kategorilerinden birini teşkil eder. Bazı farklılıklar taşısa da ilk usul eserlerindeki müşkil ile ilgili tanımların özünü, "kendisindeki bir anlam inceliğinden dolayı dilde vazedildiği mânaya yahut onu istiare yoluyla kullananın ne kastettiğine ulaşmakta ve başka bir delil olmaksızın veya derinlemesine düşünmeksizin benzerlerinden ayırt etmekte zorluk bulunan lafız" diye ifade etmek mümkündür (Debûsî, s. 118; Pezdevî, I, 52-53; Şemsüleimme es-Serahsî, I, 168). Pezdevî, bu zorluğun kaynağını "mânadaki kapalılık veya istiare-i bedîa sebebiyle" şeklinde bir ayırım yaparak açıklamıştır.

Fukahâ (Hanefî) metoduna göre yazılan usul eserlerinde mânaya delâleti kapalı olan lafızlar en az kapalılık taşıyandan başlamak üzere hafî, müşkil, mücmel ve müteşâbih olarak sıralanır. Bunlardan, kapalılığı ictihad ve araştırma ile giderilebilecek olanlar hafî ve müşkil, kapalılığı ancak sözün sahibinin açıklamasıyla giderilebilenler mücmel ve kapalılığı hiçbir surette giderilemeyenler müteşâbih adını alır. Debûsî ve Serahsî, delâlet dereceleri açık ve kapalı olan lafızları birbiriyile eşleştirerek hafînin zâhir, müşkilin nas, mücmelin müfesser, müteşâbihin muhkemin karşı olduğunu söylemiştir (*Takvîmü'l-edille*, s. 117; *el-Üşûl*, I, 163, 168). Usulcülerin bu konudaki açıklamalarından çıkan ortak anlama göre müşkildeki kapalılığın sebebi